

UN PERSONATGE CLÀSSIC AL LLARG DEL TEMPS: JULI CÈSAR

PER

BÀRBARA MATAS I BELLÉS

I.B. "La Guineueta" de Barcelona

Caldria fer un recull històric sobre la importància de Juli Cèsar a les classes d'iniciació al llatí a través del pas dels anys. Durant molt de temps, els professors, a classe, hem usat aquest autor i fins i tot n'hem abusat: semblava que havia escrit per a alumnes de primer o segon any de llatí. Si hom explicava el participi, Cèsar, en quatre ratlles ens n'oferia dos de concertats i dos d'absoluts. Si s'havia estudiat el gerundi i el gerundiu, Cèsar havia escrit les finalitats d'una acció bèl·lica amb aquestes estructures. Si repassem el que eren els textos de la revàlida de quart del batxiller antic, trobarem que el noranta per cent procedien de l'obra de Cèsar, encara que una mica expremut.

Però els gustos canvien, i Cèsar ha deixat d'estar de moda. La raó primera que se m'acudeix és que ens ha envaït una onada de pacifisme militant -perdoneu-me la paradoxa entre aquestes dues darreres paraules. Els professors de llatí, sempre tan d'acord amb els costums imperants, ens hem declarat objectors de consciència i, per tant, el primer que hem fet ha estat assassinar Cèsar un altre cop.

Evidentment, aquesta anàlisi és injusta perquè és simplista. En aquest fet caldria veure també una intenció clara de seleccionar el contingut dels textos que es tradueixen a classe. Els alumnes traduint Cèsar acaben barrejant helvecis, edus i sènoncs sense cap mena de respecte. Tant se val que uns guanyin i els altres perdin: tot el que surt al text és anàlisi sintàctica de la dura i els vencedors morals són els *cum* històrics i els ablatius absoluts.

Malgrat això, i en una paràfrasi gairebé imperdonable, "jo no vinc a enterrar Cèsar, sinó a gloriar-lo".

No manquen raons per a fer-ho així. La primera és que potser no ens agradin les guerres, però no podem negar l'evidència de la història. És més

que possible que no ens agradi estudiar la composició de l'exèrcit, però això no esborra ni les legions romanes ni les conseqüències que del seu pas se'n derivaren.

Segonament, ara que se'ns qüestiona la importància de la nostra matèria, caldria veure si els antics no segueixen fent-nos pensar. El fet que hi hagi escriptors actuals que segueixin tractant la vida dels personatges clàssics és senyal d'alguna cosa.

I en tercer lloc, Cèsar no només fou un cap militar intel·ligent i valent. Cèsar no és només el que va escriure. Si hagués estat així, la seva memòria no hauria perviscut de la manera com ho ha fet a través dels segles.

Generalment els professors hem fet una introducció a la història de Cèsar, abans o després de començar a traduir-ne l'obra. Hem citat als nostres alumnes l'any que va néixer i l'any que va morir, i quatre coses més.

El que proposo és entendre Cèsar a l'inrevés: des del punt de vista de la tradició posterior donar un cop d'ull a la seva personalitat. És clar que aquest mètode és igualment vàlid per a d'altres personatges històrics, molt tractats en les novel·les recents.

La personalitat de Cèsar és prou complexa perquè no pretengui fer-ne a classe un estudi exhaustiu; però sí que és un personatge prou interessant perquè els alumnes en puguin veure un seguit de pinzellades que ens el facin més proper tant des del punt de vista humà com temporal. Només hi va haver un Gai Juli Cèsar, però després hi ha hagut molts cèsars, o bé molts tsars i kàisers, que han adoptat el seu nom fins fa ben poc. Així, doncs, cal remarcar la importància que la posteritat ha donat a la seva figura.

En comptes de contar la biografia de Cèsar, els alumnes han llegit el llibre que Suetoni li va dedicar. A partir d'aquí, disposem ja d'un esquema bàsic de la seva vida. A continuació, hem passat a veure la pervivència del personatge al llarg del temps.

Molts autors de diverses èpoques han tractat la personalitat de Juli Cèsar. Cal, doncs, fer una selecció d'autors i de textos. Seria bo que els alumnes poguéssin llegir els llibres sencers que hem seleccionat, però toquem amb el problema del temps disponible que, si ara és poc, segurament més endavant -i reformi qui reformi, si algú reforma-, encara serà més reduït.

El material disponible sobre Cèsar és molt abundant, tant des del punt de vista literari, com musical, cinematogràfic, iconogràfic, militar, etc.

Pel que fa a la literatura, ha seleccionat textos de Plutarc, de Suetoni, de Florus, de Shakespeare, de Bertolt Brecht: *Els afers del senyor Juli Cèsar*,

escrit el 1949¹, de Thornton Wilder: *Los idus de marzo*², i un petit tros de Guillermo Cabrera Infante, en *Exorcismos de esti(l)o*³.

La metodologia emprada pot ser diversa, i té per objectiu que els alumnes “humanitzin” Cèsar.

Per tal de fer una aproximació al caràcter de Cèsar s’ha fet una lectura de l’acte I de *Juli Cèsar* de Shakespeare. D’allí se’n poden deduir alguns trets de caràcter que ens aproximem al personatge.

Una altra manera de treballar és llegir una selecció de textos moderns, i que els alumnes comentin després el text clàssic en el qual estan basats. Un dels temes més sucosos és el de la relació de Cèsar amb les dones.

Segons textos de Wilder, “per tot arreu es murmurava que Cèsar era el pare de la pàtria en sentit literal i que havia deixat centenars de fills a les províncies on havia estat”. Cal dir que aquest autor parla de les dones romanes d’aquells temps com a Clitemnestres batalladores i lloa el valor de Cèsar en aconseguir entrar i sortir indemne dels seus llits.

Les fonts clàssiques són clares:

Quant a la guerra d’Alexandria, alguns diuen que no era necessària i que la va emprendre per amor de Cleòpatra, amb poc profit per a la seva fama i molt de perill per a la seva persona...

Cèsar deixà reina d’Egipte Cleòpatra, la qual poc després deslliurà un fill d’ell, que els alexandrins anomenaren Cesarió.

PLUTARC, *Vida de G. Juli Cèsar*, 48-5 i 49-10⁴

Suetoni és més respectuós:

Hi ha una creença molt estesa que fou inclinat als plaers i malbarata-dor per aconseguir-los, que seduí moltes i il·lustres dones, entre les quals hi ha... Tertul·la, la de Marc Cras, i fint i tot, Múcia, l’esposa de Gneu Pompeu.

SUETONI, *Vida de Juli Cèsar*, 50, 1⁵.

¹ B. Brecht, *Los negocios del señor Julio César*, Barcelona 1984.

² Th. Wilder, *Los idus de marzo*, Madrid 1985.

³ G. Cabrera Infante, *Exorcismos de esti(l)o*, Barcelona 1982.

⁴ Traducció de Carles Riba. Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1942.

⁵ Traducció de Joana Borràs, Ed. Irina, Barcelona 1990.

No respectà tampoc els matrimonis a les províncies com apareix en aquest díctic corejat pels seus soldats en el triomf gàl·lic:

“Ciutadans, guardeu les vostres dones: porem un adúlter calb.
T’has fotut a la Gàl·lia l’or manllevat a Roma”.

SUETONI, *Vida de Juli Cèsar*, 51

Va estimar fins i tot reïnes... però sobretot va estimar Cleòpatra, en companyia de la qual no solament allargava sovint els convits fins a la matinalada... i permeté que anomenés amb el seu nom el fill que d’ella li havia nascut. Alguns grecs diuen que s’assemblava a Cèsar per la figura i també per la manera de caminar.

SUETONI, *Vida de Juli Cèsar*, 52, 1-2

Hi ha un passatge de Tàcit que fa referència a aquest tema quan parla d’un tal Sabí, que, a més de la seva vanitat pròpia, s’enorgullia del fet de ser de l’estirp de Cèsar.

Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse.

TÀCIT. *Històries* 4, 55

També s’han fet comparacions entre textos que donen visions diferents d’un mateix fet. El cas més exagerat és el de l’episodi dels pirates contat per Plutarc o per Suetoni i la desmitificació que en fa Brecht.

Segons Plutarc, Cèsar fou capturat vora l’illa de Farmacussa per uns pirates, que li demanaren vint talents en concepte de rescat; preò ell els en prometé cinquanta i va quedar amb un sol amic i dos esclaus; tractà els pirates amb menyspreu: els feia callar quan volia dormir i els llegia poemes i discursos seus; i si no els agradaven els tractava d’incultes i de bàrbars i els amenaçava que els penjaria. Quan va haver pagat el rescat, agafà els pirates i els portà a la presó de Pèrgam. Va prendre les seves riqueses, i quan el governador d’Àsia va començar a donar allargs a l’assumpte vetllant el botí, Cèsar va fer crucificar els lladres pel seu compte.

La desmitificació d’aquest episodi corre a càrrec de Bertold Brecht. Resumint, de la lectura de l’obra d’aquest autor es despren que els romans estaven immersos en una competència deslleial amb els negociants d’Àsia Menor per dominar el mercat d’esclaus. Aviat la lluita pel monopoli va provocar una guerra naval. D’una i altra banda assaltaven els vaixells de transport i prenien els carregaments d’esclaus. Cèsar va fer un d’aquests viatges amb contraban d’esclaus i va ser capturat. Li van prendre el carregament i li

van donar un tracte de favor, permetent-li conservar el metge i els criats. Només li van exigir una indemnització calculada en base al carregament de contraban: vint talents. Cèsar va enviar a buscar els diners sense dir que eren per a una indemnització per tràfic il·legal d'esclaus, i va demanar cinquanta talents. Quan va quedar lliure va tornar allí on eren els traficants i els va prendre els diners i els esclaus. Va portar a Pèrgam la tripulació del vaixell, els traficants que l'havien fletat i tota la quantitat d'esclaus que hi va trobar, i va demanar al pretor que jutgés com a pirates tots els asiàtics presoners. Com que aquest s'hi va negar i va dir que començaria una investigació, Cèsar va fer crucificar els presoners per tal que no declaressin contra ell. El negoci era rodó. Com diu Brecht:

Els historiadors subratllen el fet que Cèsar fes burla dels 'terribles pirates', amenaçant-los primer de broma i fent-los després crucificar de veritat, com si fos una mostra d'humor... S'equivoquen totalment. Cèsar no tenia gens de sentit de l'humor; però, a canvi, tenia esperit d'empresa.

Els alumnes han cercat el text clàssic del qual deriven els textos moderns, com amb l'anècdota de la simpatia de Cèsar pels grassos i la prevençió que li inspiraven els homes pàl·lids i prims. Aquest tema està desenvolupat a l'obra de Shakespeare, però arrenca de Plutarc, que diu que Cèsar mirava amb mal ull Càssius i Brutus pel fet de ser prims. Segons Shakespeare, Cèsar diu:

A prop meu poseu-me
homes que siguin grassos, sense arrugues,
i que dormin de nit⁶

Afegeix que, si no escolten música ni somriuen, són perillosos, i ho són força.

Tot i que la filmografia sobre Cèsar és molt abundosa, només vam veure dues pel·lícules sobre el tema. La més interessant, encara que menys espectacular és *Julio Cèsar*, de l'any 1953 dirigida per Manckiewicz. Després de veure tota la pel·lícula, vam repetir l'escena en què Brutus-James Mason fa un discurs a la plebs, contestat més tard per Antoni-Marlon Brando, que és literalment el discurs que diu Antoni a l'obra de Shakespeare *Julio Cèsar*, aquell tan cèlebre que comença dient:

⁶ Traducció de Josep Ma. de Sagarra, Institut del Teatre, Barcelona 1981.

Amics, romans, compatriotes: deu-me
vostra atenció. Jo vinc a enterrar Cèsar,
no a gloriar-lo...⁷

A continuació, varem relacionar-lo amb els textos de Plutarc *Vida de Cèsar*, 66-67 i Suetoni, *Vida de Juli Cèsar*, 83-85 que descriuen els esdeveniments a Roma en els dies immediatament posteriors a l'assassinat de Cèsar.

A més a més, són pel·lícules escaients i estan a l'abast de tothom, deixant de banda la que ja he citat, *Cleòpatra* del mateix director, de l'any 1963, i la que vam passar al final de l'estudi, l'anglesa de l'any 1945, *Caesar and Cleopatra*, dirigida per Pascal, amb els actors Vivien Leigh, que naturalment fa de Cleòpatra, i Claude Rains que és un Cèsar somrient i amb una gran vis còmica.

El text de Cabrera Infante dóna molt joc per fer un resum de tot el que hem dit fins ara. Cal dir que porta com a títol LOS IDUS DE MARZO SEGUN PLUTARCO... Y SEGUN SHAKESPEARE, Y SEGUN MANCKIEWICZ, Y SEGUN EL LIMPIABOTAS CHICHO CHAROL. Oralment és una mica de mal entendre. Per això, els alumnes el tenien escrit mentre jo el llegia. L'última part d'aquest text diu així:

Pero ete Sésal sigue como siná y palante y palante que se mete nel Se-
ano quejuna cueva dia Libabá y su cincuenta ladrone... Sésal como que no ve
que viene lo malo de veldá y con que intensione -ademá de la navaja que train
econdían la sábana. Bueno, la cosa e que lo acribilla napuñalá polque nese
tiempo no se había inventao todavía lo tiro ni el revóvve, y lo cosen a cuchillá
en su sábana, pero jutico ante de que se muera Sésal queé ma duro quel mamo
se da vuetta así de mediolao y se quea como de pesfil y entonse que vevení a
suijo que noé suijo pero quel le dise suijo y entonse Sésal le habla como enep-
pañó y suijo que no dise nieta boque mía sino que le da tremendo cotte en la
mima bolsel pan y pone la boca, lo labio así finito y loacaba, y Sésal se mue-
re así envuetto en su sábana que paeso selvía también, y luego viene Malo
Brando que nuase de malo sino de bueno pero que se tié quiasel el malo pa
que no lo maten a él también y entonse Malo Brando calga a Sésal y se lo lle-
va palecalinata y mete un tremendo mitin disiendo quel no vino a enterral a
Sésal sino a ponel.lo alláriba y abajo oyendol dicussu hay un burujón de
gente quiaora que Sésal se murió lo quién ma quiante y se forma tremendo
bochinche y deaí palante tó ejuna confusión y unenredo polque parese que
hay guerra pero no se ve ni una sola pelea y deppué -qué pasa deppué? A, sí,
que Bruto se muere y Casio queé casi má bruto que Bruto se mata cuando noeta-

⁷ *Op. cit.*

ba ni rodiao ni ná el mimmo día de su cumpleaños que parese quejasí como se mataban lojantiguo, pa moril cuando nasiero, y hay otro diccussito má y siacabó lo que se daba y colorín colorao y a otra cosa mariposa.

Per si de cas hi ha algun professor valent que s'atreveixi amb l'òpera, tenim la de Händel. Cal dir, però, que el tractament operístic de Cèsar és molt específic i estrany: aquesta òpera tracta bàsicament dels amors de Cèsar i Cleòpatra i s'hi emboliquen la vídua de Pompeu, Cornèlia, i el seu fill Sext. Cèsar diu coses com: "Cesare venne e vide e vinse", abans de matar Pompeu i d'anar a la guerra amb Farnaces del Pont on va ser quan, segons Florus, *ante hostem uictum esse quam uisum* (FLORUS, II, 13, 63).

El vessant militar de Cèsar comença a ser menyspreat en les acadèmies militars d'àmbit romànic, però encara té molt predicament entre els militars d'arrels anglosaxones. Tots tenim a la memòria les declaracions, fetes per un general de nom gairebé impronunciable, amb motiu d'una "guerra" recent, sobre les tàctiques que havia copiat d'Anníbal i de Cèsar. Pot resultar còmic, en aquest context, recordar que, segons Florus, l'estratègia de Cèsar a les Gàl.lies no era gaire subtil:

Aquitani, callidum genus, in speluncas se recipiebant: iussit includi;
Morini dilabebantur in siluas: iussit incendi.

FLORUS I, 45, 6

Alessiam... flammis adaequauit

FLORUS I, 45, 23

La seva relació amb els gals, si no es llegeix directament l'obra de Cèsar, pot ser una mica còmica. Quan diuen a Ariovist que li convé anar a veure Cèsar, aquest contesta:

"quis est Caesar?" et "si uult, ueniat" inquit, et "quid ad illum", quid agat nostra Germania? Num ego me interpono Romanis?

FLORUS I, 45, 11

De totes maneres era un general que no presumia de vèncer en una guerra civil que, segons Florus, va ésser *plus quam bellum* (II, 13, 4). Quan va tornar a Roma va celebrar el triomf per les Gàl.lies, per la guerra amb Farnaces del Pont i per la guerra africana contra Iuba, però a la desfilada, on hi havia de tot

Pharsalia et Thapsos et Munda nusquam: et quanto maiora erant, de quibus non triumphabat!

FLORUS. II, 13, 89

La importància de Cèsar és palesa en una de les *Dévises heroiques* de Claude Paradin (s. XVI), en la qual hi ha una figura masculina dreta sobre una bola del món, vestida com un general romà, i té a la mà dreta una espasa i a l'esquerra un llibre. La nota de l'emblema diu així:

Hoc apophtegmate EX VTROQUE CAESAR, significatur, his duobus, armis scilicet et litteris, Iulium Caesarem recto corporis statu semper rebus gerendis strenue invigilantem, factum totius orbis dominatorem.

El que per a Ciceró, tot referint-se a Cató, era *arma et leges* (CICERÓ, *De legibus* 3, 18, 40), per al renaixement esdevé *ARMA ET LITTERAE*.

Evidentment, la tradició del personatge de Cèsar és molt més extensa. Per tant, es poden triar altres camps, altres textos, altres punts i anar variant el contingut de l'estudi. El que hi ha aquí és només un resum del que es pot fer sobre Cèsar amb els nostres alumnes.